

Verenigingsnieuws

Vrijdag 27 september, 19.30
uur Lezing: Natuur rond het
Drielandpunt
Spreker: Olaf Op den Kamp,
Schleiden.
Verenigingslokaal Óp Sankt
Tolbert, Bloemendalstraat
11A, Vaals

In dit nummer:

- Harry Weinberg: De
Vaalser Koperwerken
en de van
Wachtendoncks 1
- Vaals - Oorlog en
Bevrijding 1940-1944 3
- In Memoriam
Eed Mans 3
- Lezing vrijdag 27
september 2024:
Natuur rond het
Drielandpunt 3
- RaboClub actie 2024 4
- Fotoimpressie van
onze excursie naar
het Gouvernement in
Maastricht 4

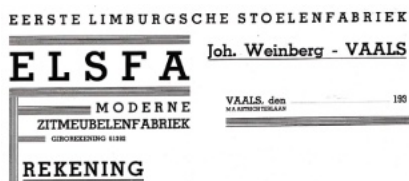
Nummer 139

2024 #5

Lezing 30 augustus 2024 door Harry Weinberg: De Vaalser Koperwerken en de van Wachtendoncks

Bijzonder om deze avond een presentator voor een lezing met een oude binding aan Vaals in huis te hebben. Na het welkom van de aanwezigen stelde dr. Harry Weinberg zichzelf voor. Geboren in 1954 in Vaals, en na zijn studie Bredanaar sinds 1980.

Is Weinberg een Vaalser naam? Het is een vierde generatie in Vaals, zijn grootvader was 'Schriener', of te wel timmerman. Had een bedrijf in Aken, een zogenaamde Mechanische Lohnschreinerei. Maar tijden veranderen en in 1933 is hij opnieuw begonnen, Lemierserberg.

Geen historicus, wel geïnteresseerd in de geschiedenis van Zuid-Limburg. In 2019, Maastricht, verscheen van zijn hand het proefschrift: 'vrije Rijksheerlijkheden in Limburg (1500-1800)'. Na een korte inleiding in welke tijd de messing industrie een rol speelde hier in de regio en aangegeven, dat in 1661 Vaals maar een klein dorp was met

een paar huizen en kerken.

In 1661 zijn de meeste boeren grondeigenaar, dus niet dat de inwoners arm waren, wel was het zo dat er nog geen protestantse inwoners waren, maar wel kerken die bezocht werden door de protestanten uit de omliggende plaatsen. Hij toonde een mooie plattegrond van Vaals in die tijd met woningen die hij uit de bronnen van o.a. de gichtregister had gehaald. De regio rond Aken was drie eeuwen een belangrijk

centrum van messingproductie, want een van de belangrijkste grondstof werd in de buurt gedolven namelijk galmei (zinkhoudend).

Een belangrijk product voor het maken van messing, een legering van koper en zink. Productie vanaf eind 16de eeuw steeds meer verplaatst uit Aken naar de omgeving. Voor de productie werd gebruik gemaakt van molens. Voor de diverse stappen in het proces of wat men wou produceren weer een andere of zwaardere molen waarbij aanwezigheid van sterk stromend water

noodzakelijk was. Een mooie uitleg over molens volgde, waarbij de aanwezigen geattendeerd werden om in Musée Mosan in Bouvignes (bij Dinant) eens te gaan kijken hoe het maken van messing plaatsvond. Een (koper)molen in het dorp Vaals? Er is een verklaring van Jordan Peltzer 1595: van een molen 'in Vaals'. Voor het overige is geen enkele andere vermelding van een (koper)molen in het dorp Vaals te zien. De Burgbeemdermolen wordt in de 19de eeuw vermeld. Zoals eerder al aangegeven als er geen sterke beek in de buurt is, dan is er ook geen molen en ook niet zonder molenvijver(s).

Na de pauze was het aan de beurt in het verhaal van de Van Wachtendoncks, een ondernemersfamilie, die gereformeerd was. De grootvader was Kupfermeister. De staatkundige indeling en voorhanden hebben van de grondstoffen hadden natuurlijk ook invloed waar molens te vinden waren. Aan de hand van een kaart werd dit duidelijk gemaakt. In Kornelimünster stond de Haumühle een grote Kupfermühle (met drie molens).

Het verhaal wordt begonnen met de vier broers: François (geb. 1618), Arnold, Godfried en Johan van Wachtendonck. Hun vader was Kupfermeister en hadden een huis in Aken. Frappant ook de relatie met de republiek was, dat een oom van hun koopman in Amsterdam was.

Het voert te ver om het hele verhaal over de familie hieruit te doeken te doen, dat was die avond goed besteed aan het zeer

aandachtige publiek. Kort nog wat vermeldingswaardige zaken.

De familie had in hun bestaan vele belangrijke functies die zij in Staatse dienst vervulden van consul in de vreemde tot luitenant-drossaard. Om hun handel te kunnen drijven moesten natuurlijk met heerser en gezaghebbende personen afspraken gemaakt worden, zo ook voor De 'cooperwercken' in Vaals waar in 1664 zij 'Octrooi' (vergunning) kregen van de Staten-Generaal voor ovens onder bepaalde condities. Dit leidde in september 1664 tot aankoop van: 'seecker huijs ende hoff gelegen tot Vaels gen. den Bock, reigenoot voorhooffts des heeren straet (...)'. Om hun activiteiten in de regio te borgen zochten ze ook contact met de abt van Kornelimünster waar de Van Wachtendoncks een prima verstandhouding mee hadden. Om tot een overeenkomst te komen

moesten zij weer naar de Staten-Generaal. Eind 1666 kreeg de familie toestemming van de Staten-Generaal om namens hen een overeenkomst te sluiten met de abt van Kornelimünster. Hiermee werd ook hun privilege vastgelegd van het afgeven een vervoersdocument een zgn. paspoort, waarmee de export van messing mogelijk was met of zonder extra heffing. Slimme jongens die van Wachtendoncks als ze daar ook geld voor vroegen. Met het overlijden van Arnold jr. in 1692 komt er ook een einde aan het verhaal. De bezittingen in Vaals en Kornelimünster worden door de weduwe verkocht. De molens bij Weijer worden overgenomen door Gotthard Schardinell, een zwager van Arnold jr.

Bovenstaande is maar een fractie van het zeer interessante verhaal dat Harry Weinberg ons boeiend heeft gebracht.

Elke keer weer komen bij een lezing nieuwe feiten en wetenswaardigheden over de onderwerpen naar voren. Degenen die helaas verhinderd waren of het gemist hadden moeten het doen met dit verslagje.

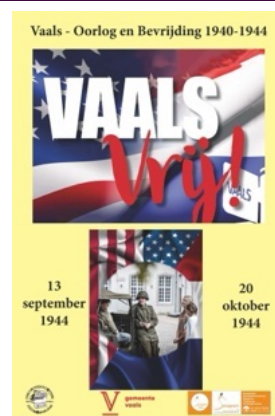
Vaals - Oorlog en Bevrijding 1940-1944 Expositie Tyrellsestraat/Kon. Julianaplein Vaals

Om deze periode niet te vergeten en te herdenken dat Vaals na 5 weken niemandsland echt bevrijd was op 20 oktober 1944, is in samenwerking met Heemkundekring Sankt Tolbert, de gemeente Vaals en Sevagram/zorgcentrum Langedael een collage gemaakt om dit via een expositie vanaf 7 september

2024 te laten zien in etalageramen aan de Tyrellsestraat. Sevagram/zorgcentrum Langedael Vaals heeft daarnaast er een bijzonder project van gemaakt. In de periode van 30 september – 5 oktober 2024 zijn er activiteiten in dit kader geprogrammeerd binnen het zorgcentrum. Als bijzonder item in deze

expositie, zijn alvast enkele beelden van opnames voor de documentaire over Oorlogsangst tijdens de bevrijding te zien. Verhalen van 11 bewoners van Langedael, die

het daadwerkelijk hebben meegemaakt, zijn opgenomen en worden ondersteund door nagespeelde filmfragmenten behorend bij een verhaal. Een bijzonder project met zeer enthousiast eigen personeel, en familieleden van Langedael en leden van de Re-enactment groep 2nd Armored Division Limburg "Hell on Wheels" uit Wijnandsrade, die aan de verfilming meewerkten. Dit werd onder de bezielende leiding van Mark Routs film- en documentairemaker en zijn team volbracht. Een waardevol beeldend verhaal voor Vaals.

In Memoriam Eed Mans

Met leedwezen vernamen wij het overlijden van ons lid de heer Eed Mans. Hij was sinds 2012 lid van onze Heemkundekring. Eed werd 79 jaar oud.

Wij wensen zijn familie, vrienden en bekenden veel sterkte en onze welgemeende deelneming met dit grote verlies.
Bestuur en leden

Lezing vrijdag 27 september 2024: Natuur rond het Drielandenpunt Spreker: Olaf Op den Kamp, Schleiden

Tijdens deze lezing staat de grensoverschrijdende natuur rondom het Drielandenpunt centraal. Aan bod komen onder meer het uitgestrekte Aachener Wald dat het Vaalser- en Vijlenerbos met de Eifel verbindt. Kenmerkend hier is het zure gesteente, het zogenaamde vuursteen-eluvium. Hierop groeit een typische plantengroei met onder meer Fraai hertshooi, Vingerhoedskruid en Adelaarsvaren. Zeldzame soorten zijn Kranssalomonszegel, Wilde mispel en Zevenster.

De uitgestrekte bossen vormen echter ook het leefgebied van zeldzame dieren als Zwarte specht, Middelste bonte specht, Hazelmuis, Wilde kat en Wild zwijn. In de bossen staan merkwaardige grensstenen waarvan velen het bestaan ervan niet kennen. Toch vormde dit uitgestrekte bosgebied vroeger een grensgebied van onder meer het Aachener Reich, Neutraal-Moresnet en tegenwoordig Nederland, Duitsland en België.

Ook de zinkerreinen in het Geuldal, zoals bij Plombières, komen aan bod. Hier heeft zich een zeer bijzondere flora gevestigd, de zogenaamde zinkflora. Het Zinkviooltje is hiervan de bekendste vertegenwoordiger, maar er zijn nog veel meer typische zinkplanten. En die bloemenpracht lokt op haar beurt weer allerlei fraaie insecten aan.

Wanneer: vrijdag 27 september 19.30 uur
Waar: HKK Sankt Tolbert, Bloemendalstraat 11A Vaals

Secretariaat:
Heuvel 4
6291 CS Vaals
Nederland

Telefoon: 043-306 42 06
E-mail: sankttolbert@gmail.com

Bezoek onze
website
www.sankttolbert.nl

Bezoek ons ook op:
 facebook

RaboClub actie 2024

Wij doen dit jaar weer mee aan Rabo ClubSupport! Wat houdt dit in: Met Rabo ClubSupport investeert de Rabobank als coöperatieve bank een deel van hun winst in lokale clubs en verenigingen. Daarom hebben wij ons als heemkundevereniging ook ingeschreven voor deze actie. Doel is om zoveel mogelijk stemmen te verzamelen zodat wij aan het einde van de actie een financiële bijdrage ontvangen voor ons opgegeven bestedingsdoel. Bestedingsdoel: Digitalisering van de archiefcollectie is nodig voor een goede ontsluiting en uit oogpunt van

beheer en behoud van het originele materiaal. De collectie zal systematisch gedigitaliseerd worden. Deze keer is ons doel verdere digitale ontsluiting van het archiefmateriaal door gelden bijeen te brengen voor de vervanging van de A3 boeken scanner.

De stemperiode loopt van 2 september tot en met 24 september 2024.

Let op: u kunt alleen uw stem uitbrengen als u lid bent van de Rabobank. Dus naast dat u klant bent, moet u ook lid zijn om te kunnen stemmen. Lid worden van de Rabobank is kosteloos. Aanmelden kan via de website van de Rabobank.

Als lid van jouw Rabobank kunt u vanaf nu weer stemmen. En elke stem is geld waard. Kunnen wij rekenen op die van u? Kijk dan snel op Rabobank.nl/clubsupport Alvast heel erg bedankt voor uw stem!!

Wij doen mee met
Rabo ClubSupport

Doe je ook mee?
Dat is goed voor jouw club & geweldig voor de samenleving

de coöperatieve Rabobank

Fotoimpressie van onze excursie naar het Gouvernement in Maastricht op 16 juli jl.

De nieuwsbrief is een uitgave van heemkundekring Sankt Tolbert.

Wilt u meer weten over de heemkundekring Sankt Tolbert, een bijdrage leveren aan deze nieuwsbrief of heeft u een interessante mededeling, kijk dan op de website www.sankttolbert.nl of mail naar sankttolbert@gmail.com.

De nieuwsbrieven staan ook in pdf-formaat op de website. Deze kunt u downloaden. Tevens kunt u op de site aangeven als u de nieuwsbrief niet meer wilt ontvangen.